

*О.П. Дзьобань, докт. філос. наук, професор
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків*

МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ

Поліваріантність підходів до розуміння сутності механізму функціонування соціокультурних феноменів, зокрема правового виховання, суттєво ускладнює проблему пізнання цього об'єкта, а головне – створює серйозні труднощі у практичній його реалізації в умовах реформ. Ось чому є сенс теоретично обґрунтувати філософський підхід до проблеми механізму правового виховання, проаналізувати співвідношення елементів указанного механізму з конкретними практичними правовиховними технологіями в умовах трансформації українського соціуму.

Комплексний аналіз досліджуваної проблеми з використанням широкого спектра методологічних підходів дає підстави стверджувати, що основними компонентами структури механізму правового виховання доцільно вважати: (а) цілі функціонування системи правового виховання, (б) систему суб'єктно-об'єктних відносин, (в) методи, способи, форми, прийоми й за-

соби правовиховної діяльності, (г) показники ефективності функціонування цього механізму.

Розуміння процесу правового виховання як відповідним чином організованої діяльності соціальних суб'єктів, що має свідомий характер і дбає про певні цілі, передбачає з'ясування їх зумовленості. Основний зміст останніх, а значить і напрямки діяльності суб'єктів визначаються нагальними потребами розвитку українського суспільства й об'єктивними соціокультурними умовами, в яких здійснюється досліджуваний процес.

Цілі функціонування системи правового виховання визначаються: (1) її місцем у соціальній організації суспільства в цілому й функціональним призначенням, (2) її характером і (3) впливом окремих елементів системи на процеси життєдіяльності суспільства.

Аналіз механізму правового виховання передбачає виокремлення й розгляд системи суб'єктно-об'єктних відносин, за-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

вдяки яким реалізуються її закономірності функціонування й розвитку. Система суб'єктів правового виховання зумовлена належністю різноманітних інституцій до суспільної організації, їх специфікою, соціальною цінністю та місцем у житті української спільноти, а також можливістю даної системи впливати на соціокультурні процеси.

Відповідно до структури суб'єктів системи суб'єктно-об'єктних відносин у функціонуванні системи правового виховання, змісту і структури безпосередньо процесу її розвитку формується багатопланова й багаторівнева диференціація об'єктів даного процесу. Багатоплановість останніх знаходить свій прояв у тому, що такими об'єктами виступають: (а) цінності як результат досягнення світових реалій у різних формах і видах відображення дійсності, (б) спеціалізована й неспеціалізована діяльність, (в) діяльність щодо розробки окремих цінностей, розбудови й удосконалення системи правового виховання взагалі, (г) умови, в яких відбувається процес правового виховання, (д) носії вказаної системи.

Методи, способи, форми, прийоми й засоби діяльності суб'єктів системи правового виховання визначаються, по-перше, закономірностями її функціо-

нування й розвитку на певному історичному етапі і, по-друге, системою суб'єктно-об'єктних відносин. До основних методів і способів розглядуваного процесу слід віднести: (а) нормативно-правове з'ясування вимог до напрямків правовиховної діяльності і спрямованості її розвитку; (б) нормативно-правове визначення суб'єктів спеціалізованої діяльності стосовно правового виховання та їх завдань по реалізації свого призначення; (в) здійснення цілеспрямованої духовно-теоретичної й духовно-практичної діяльності щодо цього процесу; (г) окреслення принципів дії системи правового виховання й уточнення умов її функціонування відповідно до системи національних інтересів, потреб і цінностей; (д) регламентування і стимулювання духовно-практичної діяльності суб'єктів правовиховного процесу в контексті розвитку суспільства; (е) регламентація духовно-теоретичної діяльності політичних партій, суспільно-політичних об'єднань та інститутів громадянського суспільства; (є) протидія поширенню ідей, теорій і поглядів, що суперечать загальнолюдським і національно-історичним цінностям, нейтралізація їх можливого впливу на процес соціокультурної трансформації в громадянському суспільстві.

Вивчення проблеми ме-

Проблеми правового виховання в сучасній Україні («Круглий стіл»)

ханізму правового виховання на рівні теоретичного узагальнення не передбачає розгорнутого аналізу всіх прийомів і засобів діяльності у структурі вказаного механізму. Таке узагальнення належить до компетенції прикладних педагогічних і правових досліджень. Визначимо лише їх місце в структурі цього механізму.

Прийоми й засоби – це підґрунтя методів здійснення процесу правового виховання, які тісно взаємопов'язані й у процесі реалізації механізму останнього застосовуються в єдності. Прийоми – це одиничні, відповідаючі конкретним умовам способи застосування методів здійснення розвитку. Стосовно методів вони мають підпорядкований характер. Прийоми й методи залежно від конкретної соціально-політичної ситуації можуть бути взаємоперехідними і взаємозамінюваними. Засоби правового виховання – це все те, чим оперують суб'єкти досліджуваної системи з метою забезпечення її оптимального функціонування. До них можна віднести сукупність матеріальних і духовних конструкцій, прийомів, стимулів тощо, які використовуються саме для досягнення тієї чи іншої мети правового виховання. Кожен елемент цієї системи має у своєму арсеналі власні засоби, опрацювання яких належить до при-

кладних галузей знань.

Усі елементи в механізмі правового виховання є тісно взаємопов'язаними й взаємодоповнюваними. Тому знання й застосування лише частини методів, форм, засобів і способів діяльності в даному напрямку не дозволяють оптимально вирішити проблему розвитку системи правового виховання, особливо в умовах соціокультурних трансформацій, оскільки це може призвести до загострення протиріч у даній сфері буття. Тільки поєднання всіх зазначених вище форм і методів та вміле оперування ними дозволить у конкретній ситуації застосовувати такі технології (форми й відповідні їм методи), які забезпечать максимальну ефективність даного процесу.

Дію механізму правового виховання можна розглядати на 2-х рівнях – внутрішньому й зовнішньому. Якщо на внутрішньому він виступає як механізм саморозвитку в процесі соціального буття, то на зовнішньому – як безпосередня взаємодія суб'єктів та об'єктів, як засіб досягнення бажаного результату правової вихованості населення. Саме на зовнішньому рівні в процесі суб'єктно-об'єктної взаємодії реалізується діалектика потреб, інтересів і цілей суб'єктів. Таким чином, форму дії досліджуваного механізму можна подати у виг-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

ляді схеми: об'єктивні умови функціонування системи правового виховання – потреби суб'єктів – цілі – засоби і способи правового виховання – результати (задоволення потреб суб'єктів і забезпечення необхідного їх рівня) – зміни умов функціонування системи правового виховання – скориговані потреби і т.д.

Безумовно, дати повний алгоритм дій суб'єктів стосовно реалізації механізму правового виховання неможливо, оскільки кожна конкретна ситуація є об'єктивно неповторною й розвивається у специфічних умовах. Конкретні технології повинні підказувати сама соціальна реальність, виховна практика, тому розглядуваний механізм є

поліваріантним, особливо в умовах соціокультурних трансформацій, які характеризують сьогодні і характеризуватимуть ще тривалий час українським соціум.

Таким чином, аналіз сутності, змісту і структури процесу правового виховання, системи суб'єктно-об'єктних відносин, в процесі функціонування якої відбувається реалізація закономірностей розвитку даної системи, цілей духовно-теоретичної й духовно-практичної діяльності суб'єктів, а також способів діяльності останніх стосовно досягнення цілей правового виховання, дозволяє визначити сутність і зміст досліджуваного механізму.

Надійшла до редакції 30.03.2009 р.

С.І. Максимов, *д-р юрид. наук, професор
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого, м. Харків*

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ В СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ: ПРОБЛЕМИ Й ПЕРСПЕКТИВИ

Перетворення, що відбуваються в державі протягом останнього десятиліття, вимагають

нових правових підходів, адекватного їм правовиховного впливу. У зв'язку із цим питання пра-